

BİR GÜN

Yıl: 4
Sayı: 109
12. 11. 2011
Kültür
Sanat Eki

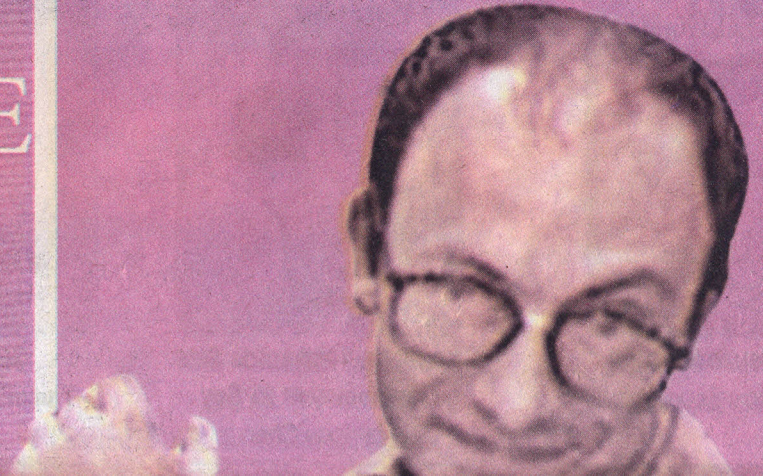
kiTAP

MEHMET
KÜÇÜK

MODERNİTE
versus
POSTMODERNİTE

**Mehmet Küçük'ü
saygıyla anıyoruz**

AHMET BOZKURT

Derrida'nın Labirent-Yazı'sı

Derrida'nın bakışında özgülleşen şey konuşmanın değil bizatihi yazının öncelikli olduğu durumun önem kazanmış olmasıdır. Derrida açısından yazı tüm tarih ve tarihsel oluş alanını açar

Batı metafiziği geleneğinin varlığı ifşâ etmekten çok ona şiddet uygulayarak varolduğunun altını çizen Derrida'nın déconstruction'unda bu zamansal kopmayı, kayıt altına almayı, bakış'a sunulmayı tüm yönleriyle görmek ve ona tanıklık etmek mümkündür. Derrida De la grammatologie'de varlığın bir mevcudiyet olarak belirlenmesinin tarihi olarak metafiziğin tarihini onun serüveni ile örtüşen sözmerkezciliğin (logosentrisme) bütünüyle iz'in indirgenmesi olarak üretildiğini defalarca hem Rousseau'nun hem Platon'un hem de Hegel'in eseri arasındaki eşsiz bir konumu işgal eden koşutluklar üzerinde hep yazının metafizik karşıtlığı üzerinden yol alarak ele almıştı. Bu yol aşıta Derrida, Rousseau'nun yazı karşısında konuşmaya öncelik tanıdığı ve bizatihi Batı metafiziğinin de kalbinde yer alan pozitif ve negatif karşıtlıklarla bir hesaplaşmaya girer ve onu yazı adına mahkûm eder. Konuşma ediminin yazı ile olan metafizik ilişkisindeki merkezi karşıtlıklardan biri de budur. Onun için Derrida, varlığın bu geleneği mistifiye eden mevcudiyetle (présence) aynileştirilmesine karşı çıkar. Derrida'yı Rousseau'nun yazıyı mevcudiyetin ve konuşmanın hastalığının yıkımı

rolan Batı metafiziğini kesintiye uğratacak başlangıç eşliğini oluşturur. Yazının öncesine ve ötesine ilişkin bir görüş (intuition), bir dolaysız mevcudiyet, bir yerinden etme, yer değiştirme, kaydırma (déplacement) mevcuttur onun uzam-zamansal oyununda. İşaretler ve kaydı tutar her gücül gerçekliğin. Dile maruz kalmışlığın verili bir dil içerisinde alımlandığı bir dünyada verilisin (donation), düşlemsel olanın ötekiliği (altérité) kaydı altına aldığı uzamsal bir aralıkta soluk alan imge, imleyenin askıya alındığı bir kararsızlık anının iz'ini sürer. Derrida için de zaten, görüş'nün en hakiki biçimi olarak işaret, zaman içinde bir varoluş olup mevcudiyetin silinişini imler.

En başından beri Derrida'nın düşüncesine kaynaklık eden düşünürler arasında Nietzsche, Heidegger, Lévinas ve Freud'un bulunması Batı düşünce yapısı içerisindeki ayrışmanın parametrelerini bütün bir felsefi geleneğe taşıması anlamında da önemli isimlerdir. Özellikle Hegel ve Husserl kaynaklı Saussure dilbiliminin ve fenomenolojik yöneliminin önünde ve ötesinde durması onun Nietzsche ve Heidegger etkisiyle birlikte bir destruction (sökme) girişimi olarak Batı metafiziğinin déconstruction'una yönel-

Derrida, yazı karşısında sözü öncelleyen bu metafizik dolayım, "Introduction à l' 'époque de Rousseau'" bölümünde genişçe yer verir. Platon'daki sözlü gelenek de, onun düşüncesinin yazıya dökülememiş diyalogları ve formları vesilesiyle yazılamayan öğretiler (ágrapha dógmata) dolayımında özellikle Phaid-

spérmatikoí Aristoteles için de geçerli olan bir akılsallık ve orantı düşüncesinin devamıdır. Stoacıların iç lógos (düşünme) ve dış lógos (konuşma) ayrımı da Talmud'un "tanrı kelamı"na kadar geçecek süreçte lógos'un hangi aşamalardan geçtiğini göstermesi açısından ilginçtir. Kadim zamanlarda duyulur dünyanın

olarak gören bakışından ayıran temel çelişki de budur zaten.

Derrida'nın bakışında özgülleşen şey konuşmanın değil bizatihi yazının öncelikli olduğu durumun önem kazanmış olmasıdır. Derrida açısından yazı tüm tarih ve tarihsel oluş alanını açar, bu yüzden dilin kaynağı ile yazının kaynağı hiçbir şekilde birbirinden ayrılamaz. Ancak Derrida, yazının sözde türemişliğinin tek bir şartla mümkünatına inanmaktadır: orijinal, natural bir dilin asla varolmaması, asla el sürülmemiş ve yazı tarafından dokunulmamış olması şartıyla, kendisinin daima bir yazıya sahip olması şartıyla.

Derrida'nın déconstructif çabası tam anlamıyla Batı metafiziğine yöneltilmiş köklü bir saldırdır. De la grammatologie'da bu köklü saldırının kimi öncüllerinin altını ise ziyâdesiyle çizmiştir. Rousseau'nun konuşma formülasyonunu altüst eden Derrida yazının konuşmayı önceleyerek izlediğini, konuşmayı kavradığını ve yazının konuşmanın armağanı olduğunu söyler. Derrida'nın déconstructi-on'u Batı metafiziğine bu çok yönlü saldırının ana eksenini oluşturur. Bu eksen, onun söyleminde, sürekli kopmalarla va-

ten faktördür. Lévinas'ın Talmud kaynaklı öteki (l'autre) felsefesinin ve Freudyen bilinçdışı (das Unbewusste) kavramının kaynaklık ettiği psikanalitik yönelimi,

Marx ve Bataille'in sakınımsız ekonomi-politiği içerisinde "çığırdan çıkmış bir zaman" da Hegel-yen diyalektiğin ürünü olarak gördüğü "bütünsellik" iddiaları ile hesaplaşan Derrida'nın radikal bir hermeneutik tasarı olarak grammatologie'si hiçbir vakit yazınsal etki ve kaynaklardan da uzak durmamıştır. Mallermé, Kafka, Melville, Joyce, Celan, Artaud, Jabes,

Blanchot ve Sollers gibi şair ve yazarların metinleri aracılığıyla sökümlendiği dünya bizatihi yazının ertelenen (différer) zamanı içerisindeki metnin bambaşka (tout autrement) dünyasıdır. Keza Derrida'nın Batı metafiziği sorgulamasında merkezi bir önem taşıyan şey, "ses"li, işitsel sözün karşısında yazının geriye itilerek hep bir eklenti (supplément) olarak konumlandırılmasının nedenlerine ulaşmak yatar. Metafiziğin işitsel söze yüklediği yüceltmenin yazının reddi üzerine kurulu yapısını irdeleme uğraşı Derrida'yı Batı metafiziğinin söz-merkezci doğasıyla başbaşa bırakmıştır.

ros'ta çok açık bir şekilde bu metafizik geleneğin ilk durağını oluşturur. Platon, "yazının resimle ortak ciddi bir kusuru vardır, çünkü ressamın ürünleri canlılık taslar, ama yine de onlara bir soru sorsan derin bir sessizliğe gömülürler" der. Fakat Platon için yazılı sözden çok daha güçlü olan bir söz vardır. Bu, "ruhu olan, bilginin canlı sözü"dür.

Derrida'nın üzerinde durduğu bu söz-yazı karşıtlığını, kadim Yunanlıların lógos'u anlamlandıran çoğu zaman ise yaratımın araçsal nedeni olarak gördükleri bir hakikat (alétheia) olarak dizgeleştirdikleri tüm zamanı kuşatan bir edim olarak görmek mümkün müdür? Bu noktada kadim Yunanlılar için lógos'un, tam da, iç düşüncenin ifade edildiği bir söz olarak anlaşıldığını, bir konuşma ve akıl yetisi olarak görüldüğünü; söz, dil, anlatma, kural, esatir, belâgat, kelâm gibi pek çok anlamsal-mitik öğeye sahip olduğunu teslim etmek gerekiyor. Zira uykuya yatırmak, uyutmak, sermek, derleyip toplamak, ayırdetmek, nakletmek hep lógos'un anlam çevrenini oluşturan tanımlamalardır. O yüzden lógos, daha en başından, Herakleitos'un düşüncesinde evrenin temelinde yatan düzenlenmiş bir ilke olarak yerini almışken Platon'da hakiki ve doğru bilginin karakteristiği olarak bir doğru kanıyı (dóksa) temsil eder. Stoikler için lógos'un evrende her şeyi meydana getirici gücü (lógoi

(kósmos aisthêtós) yaratımlarıyla birlikte lógos'un yaratımın mührü ve evrenin râbıtası olma durumu bu kavramın metafizik içerisinde edindiği aşkın konumun en belirgin göstergesidir.

La pharmacie de Platon (Platon'un Ec-zanesi) metninde Derrida yazının mitle olan bağı, mitin bilgiye ve kendisinde aradığı bilgiye olan karşıtlığıyla kesişen bir şecere bilgisi (genealogique) ile olan kopuşunun ve kaynaktan uzaklaşmasının bizatihi yazı ve mit yoluyla anlamlı hale geldiğini düşünür. Çünkü yazının tanımı hep bilmeden tekrar edile-rek başlar. Yazı ile mitin bu akrabalığı, her ikisinin de hem lógos'tan hem de diyalektikten ayırt edilmiş olarak daha da kesinleşeceğinin işaretlerini sunar. Derrida açısından Platonik idealizm, yazının konuşma karşısında silinişinin başlangıcıdır. O yüzden yazının tanrısı hem bir bilimin hem de gizemli bir ec-zânın, tıbbın tanrısıdır. Bu anlamda pharmakon (ÊÛÎ-ÎÔÔ) hem devâ hem de zehirdir. Babaya sunulan, pharmakon olarak yazıdır. Platon'un yazıyı gizemli ve tedirgin edici bir güç olarak sunmasının altında onun uyuşturan yönüne ilişkin bir işaretleme söz konusudur. Pharmakon'un anagramlardan kurulu oyun oynayan yapısı sözün teatral temsiline de olanak sağlayan metinsel örgüsüyle ilintilidir. Kralın yazıya karşı çıkışı da, bu bağlamda, anlamlıdır: ➔

Yazı, belleğe katkıda bulunmak baha-
nesiyle daha da unutkan kılar; bilgiyi
azaltır, belleği ıskalamayı hedefler,
mnèmè'yi (bellek) değil, yalnızca
hypnomnesis'i (uyuşturma) pekiştirir.
Derrida, tam da bu sebepten olsa gerek,
pharmakon ve yazının hep bir yaşam ve
ölüm sorusuna denk geldiğini düşünür.
Platon'un sofist tanımlamasında yazı,
ruhları unutkan kılışıyla bizi cansıza ve
bilmemeye doğru çevirir. Çünkü yazının
özü ve kendine has değeri yoktur. O si-
mulakr içinde oynanır, belleği ve bilgiyi
hep taklit eder. Yazı, Platon'da hep ek-
lentinin eklentisi, gösterenin göstereni,
temsilcinin temsilcisidir. Platonik öğreti-
nin zımni açıklaması da budur zaten:
harfleri öğrenenler artık belleklerini iş-
letmeyecekleri için, ruhları unutkan ola-
caktır (lehten men en psuchais parexei
mnèmes amélétésia).

Platonik épos'da açığa çıkan şey yazı-
nın (grammata) mitik kökeni ile ilgilidir.
Platon'un sunumunda Mısır tanrısı The-
uth yazı tanrısı olarak baba Thamus'un
karşısına çıktığı vakit yazıyı sunmak için
"Ey Kral, der, işte bir bilgi, bunun saye-
sinde Mısırlılar daha bilgili ve kendi geç-
mişlerini hatırlamaya daha istidatlı ola-
caklar. Belleğin de bilgilendirmenin de
devâsı (pharmakon) bulundu". Derrida
Platon'un evirmeceli yazısı (écriture
anagrammatique) boyunca tanrı-kral'a,
babaya sunulan yazının pharmakon ola-
rak baba tarafından geri çevrilerek alçal-

nen Batı metafiziği içerisinde bu baba-
oğul ilişkisini, uygunluğu uygunsuzlukta
(sa propriété est l'impropriété) yatan bir
geri dönüş olarak görmek mümkün mü-
dür? Oidipous'un, zamansız doğmuş bir
oğul olarak, baba katilliği de aynı Plato-
nik ve Homerik ethos'un bir ürünü değil
midir? Antik Yunan'da oğula, doğumu ta-
mamlanmış, anadan ayrılmış, babanın
onayıyla uygarlaşmaya hazır anlamlarına
gelen lokheuma denmesi de bunu göster-
mez mi? Nicole Laroux'nun da imlediği

yine bir Aydınlanma düşünürü olan Con-
dillac okumalarıyla devam eder. Dehanın
ertelenen eylemini (l'après-coup) odağı-
na alan Derrida açısından Condillac da
yazıyı ikincil gören Batı metafiziğinin
önemli duraklarından birini oluşturur.
Onun Essai sur l'orgine des connaissances
humaines (1746) adlı yapıtı yazıya da-
ir söyledikleriyle bu temsil biçiminin ta-
mamlanmış halkalarından birini oluşturu-
r. Condillac açısından, düşüncelerini
birtakım seslerle birbirlerine anlatmak

mellendirme yapmasında aranmalıdır.
Différance'ın zaman ve mekân içerisinde
imlediği farklılık kipi aynı zamanda bir
erteleme (differe) edimine vurgu yaptığı
gibi uzamsal bir uyum'un zamansal fark-
lılığına da vurgu yapar. Batı düşüncesin-
deki mutlak bilgiye dair tüm kökensellik
iddialarına ve hakikate ilişkin tüm müte-
kabiliyet teorilerine ve önkabullerine
karşı itirazın bir mevcudiyet mantığı içe-
risinde dolaşıma sokulduğu özgül bir ay-
rımın adıdır déconstruction. Sanıldığından
aksine yazınsal ve felsefi bir nihilizmin
anahtarlarına sahip değildir. Ele aldığı
metni özgürleştirmek gibi bir amacı var-
dır: "metnin dışında hiçbir şey yoktur" (il
n'y a pas de horstexte). "Sökme" fiilinin
bu kadar etkin bir rol üstlenmesinin en
nihai amacı da bu özgürleşme hâlinin gi-
derek tek bir anlamı olmayan metnin içe-
risindeki tarihsel tortulara karşı uyanık
bir zihnin hakikat faktörlerini devreye
sokmasıdır. Dolayısıyla déconstruction'u
bir yöntem olarak adlandırmak Derri-
da'nın önkabullerine ters bir durumu ha-
yata geçirmekten öte bir şey değildir. O
bir yöntem değildir, tersine bir yöntem
oluşturmanın tüm nihai önkabullerini ve
köken arayışını reddetmenin bilgisidir,
bir yorumdur.

O halde bir Derrida metni neden,
Lévinas'ın dillendirdiği o düşünme
güçlüğüne giderek artan bilincinden
nasiplenmiş, sakinimsiz ve "bambaş-
ka"dır (tout autrement). Onun metni-

lülmesini, yüzüstü bırakılmasını babanın her zaman yazıdan şüphelenen ve onu gözaltında tutan gücüyle açıklar. Sözün (parole), yani lógos'un gücünü ve kaynağını babalık konumuna tahsis eden platonik şema nasıl Batı metafiziğini bütün kavramsallığıyla kurmuşsa, bir yazı sorusu olarak "konuşan özne"nin, kendi sözünün babası olduğu gerçeği de yeni bir anlam koridoru açar: Lógos bir oğuldur, babasının mevcudiyeti (présence) ve babasının mevcut (présente) yardımı olmadan, oğul kendi kendisini yok edecektir. "Fakat bir baba nedir?" sorusunu soracak olan Derrida, pharmakon'un sunulan bir devâ ve zehir olmasından hareketle pharmakon sözcüğünün muammalı tüm anlamları dolayımında nasıl bir tersine çevrilmiş hakikatin dile getiricisi olacaktır? Yazı ve söz ilişkisindeki çevrimi, yasak ve baba katillliği ile eklemlenmek hiç de boş bir çaba olmayacaktır. O yüzden Derrida söz-yazı karşıtlığı içerisindeki bu durumu, şaşırtıcı bir şekilde, babanın ve doğru yolu gösterenin geciktirilmiş (différé) katli olarak sunar. Çünkü zaten, babalık gibi bir şey, kendisini ancak lógos'dan itibaren düşünceye sunar. Theuth ve Thamus, yazı-söz, karşıtlığının anlam koridorları bize yazılı izler'in (les traces écrites) etkinliği baba-oğul ilişkisi ve baba katli gibi karşıtlıkların birbirlerinin üzerine kapandığı bir dünyada konaklamamıza olanak sağlar. Varlığın hakikatinin farklılığa izin vermeyen mevcudiyeti sayesinde Sokratik bir rasyonalite ile şekille-

gibi Yunan sitesinde oğullar kendisini dünyaya getirenden hibir iz taşımaksızın babanın birer kopyasını oluştururlar. Yunan sitesinde babanın aksine ananın bedeni bir anlamda bir yazıt'ın, bir yazının zarfı görevini görür. Söz'ün sahibi olarak baba yazıya her zaman önceldir. O yüzden gücün sahibi olan baba, söz'ün istediği gibi oğulu, yazıyı karanlıkta bırakabilmektedir. Özcesi, oyuna izin veren tüm belirsizliklerin sahibidir söz. Baba tarafından kurbanın, yazının sunulduğu bir eylem olarak İshak'ın konumu aynı söz-yazı karşıtlığının bir devamıdır. İbrahim'in, tanrının yüce ve bilinmez söz'üne, kelâm'ına olan sonsuz imanı İshak'ın (yazının) silinme edimini fazlasıyla haklılaştıran bir eylemdir artık.

Phaidros diyalogundan yola çıkan Derrida, eğitimi söz konusu edinen yapıtında yazı gibi saçmalıklarla (niaiseries) uğraşmayı kendisine yediremeyen ve yazının, sözün bir temsilcisi olmaktan başka bir şey olmadığını söyleyen Rousseau'nun Emile ou de l'éducation ve Fragments inédit d'un essai sur les langues yapıtı boyunca yazı karşıtlığının, yazının sadece sözün bir eklentisi olduğu ve böylelikle yazının olsa olsa ancak sanatın dolaylanmış bir temsili (représentation médiatée) olduğunun izini sürer. Bu köklü iz sürme edimi

durumuna gelince insanlar, bu düşünceleri kendilerinden sonraları da yaşatmaya ve mevcut olmayan kimselere tanıtmaya elverişli olarak birtakım yeni işaretler tasarlamak mecburiyetinde kalmışlardır. Bunun üzerine muhayyile onlara ancak zaten hareketlerle ve kelimelerle ifade etmiş bulundukları ve daha ilk anlardan itibaren metaforik dili vücuda getirmiş olan bir imgeleme sunmuştur. Bu türden

bir iletişimin sağlanabilmesi için de en doğal yol nesnelerin imgelerini çizmekten geçer. Bir insan veya at düşüncesini ifade etmek için birinin veya ötekinin şekli gösterilmiştir, ilk yazı denemesi de böylece ancak basit bir resim olmaktan ileri gidememiştir. Bu resmetme edimi, mimetik bir tekrar olmaktan daha ziyade Platon'la birlikte başlayan söz-yazı karşıtlığının

sonlandığı nihai bir aşama olarak kendisini gösteriyor.

Derrida'nın düşüncesinde mevcudiyetin yapısını belirleyen şey différence'dır. Onun temelinde ise dil vardır. Dolayısıyla difference'ın ifadesini bulduğu tek gerçeklik kipi dildir. Zaten dili sınırsız bir oyun mantığı içerisinde anlamlandıran Derrida dilin kendi gerçekliği dışında bir gerçekliği yansıtmadığını da özellikle belirtir. Difference'ın imlediği en temel öncüllerden biri de yazının öncesine ve ötesine dair bir mevcudiyet metafiziğine te-

ni, düşüncenin tüm kıvrımları içerisinde eylemli kılan ne türden bir görüngü siyasasıdır ki sorguladığı ve imlediği tüm şeyleri tamamen kendine özgü bir aşma mantığıyla sunmasına olanak vermektedir? Belki biraz erken dile getirilmiş bir öngörüdür, fakat, bir labirent-metindir Derrida'nın yazısı: Anlaşılmazlığı, savrukluğu gaye edinmeyen, yazının titreyen solugunda tüm kavramlarını, sorgulamalarını, görüngülerini işaretleyerek kaydını tuttuğu, iz'ini sürdüğü kendi bibliobio-graphie'sının imlemi olan bir imzanın taşıyıcısıdır onun metni. Tek bir üsluptan daha ziyade, anlamın mevcudiyetinde hayatiyet kazanan Derrida'nın üslupları'ndan bahsetmek gerekir. Zira onun ritmi; ağır aksak ilerlemeyen, çözen, söken, aynı zamanda iç örgülerini öreerek ilmeklerini kördüğümüne dönüştürmeden atan sakinimsiz ve tedbirli bir ritimdir. Her Derrida metni temsili olduğu yapısal örgülerin bakışımli bir distance'ına (uzaklık, mesafe) da göz kırpar.

Bu uzaklığın yayıldığı, saçıldığı alanları yazı ve anlamın mevcudiyeti dolayımında, silinen iz'lerin gücüllüğünde, her işaretin, temsilin yapışökümüne girişmek biraz da Derrida'nın ikili (double) olgulara yönelişindeki ısrarlı bakışında sabitlemek sanırım onun yazısının coğrafyasına egemen olan dışarı'nın çağrısına biraz kulak kabartmakla gerçekleşecek bir edimdir.